

УДК 378.093.5.011.3-051:54]:005.336.5
DOI: 10.24144/2524-0609.2022.51.127-130

Рудченко Вікторія Андріївна
аспірант кафедри дошкільної та початкової освіти
Запорізький національний університет, м.Запоріжжя, Україна
vikaseraya07@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2411-5502>

ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ХІМІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Анотація. Мета статті – охарактеризувати особливості розвитку педагогічної майстерності майбутніх викладачів хімії у процесі професійної підготовки. Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної, довідкової літератури, інформаційних ресурсів мережі Інтернет з подальшим узагальненням і систематизацією його результатів; порівняння й зіставлення наукових підходів, позицій вітчизняних і зарубіжних науковців за темою дослідження; причинно-наслідковий аналіз – для вивчення еволюції різних поглядів на проблему дослідження. Охарактеризовано професійний портрет сучасного викладача хімії: всебічно освічена, висококультурна особистість зі стійким сформованим науковим світоглядом, який досконало знає свій предмет, має ґрунтовні знання з педагогіки, психології та методики викладання, застосовує їх у своїй практичній роботі; має здібності до педагогічної роботи, які виявляються у педагогічній творчості, винахідливості при організації освітнього процесу з метою досягнення високих результатів. Наголошено на педагогізації професійної підготовки майбутніх викладачів хімії через ампліфікацію логічно пов'язаних дисциплін навчального плану і насичення їх педагогічним змістом на підставі застосування креативно-рефлексивних методів та форм викладання. Педагогічну майстерність майбутнього викладача хімії презентовано як вияв його творчої активності, здатність до організації гуманоцентристського освітнього процесу, розвинених педагогічних здібностей. Доведено: ідеї гуманістичної педагогіки мають охоплювати всіх без виключення, хто причетний до сучасної освіти. У відповідності до принципів гуманістичної педагогіки відбувається: система побудови взаємсприятливих, доброзичливих, гармонійних людських відносин; створення гуманно орієнтованого розвивального середовища з метою розкриття й розвитку здібностей, обдарувань особистості, для її повноцінного життя; розвиток гуманістичного мислення як надзавдання у повсякденній педагогічній роботі; креативна спрямованість освітнього процесу, що ґрунтується на взаємній повазі та емоційному контакті.

Ключові слова: педагогічна майстерність, майбутній викладач хімії, педагогічна творчість, діалогічна взаємодія, гуманістична спрямованість, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Інтеграція України в європейський і світовий культурно-освітній простір, поглиблення глобалізаційних процесів, як ніколи потребують конкурентоспроможності національної освіти. Модерні педагогічні концепції наголошують на пріоритетності професіоналізму й професійної майстерності викладачів вищої школи, від особистості яких цілком залежить ефективність та якість навчання здобувачів освіти. Нові ідеї й парадигми вносять до освіти активні інноваційні зрушення, набуваючи особливої гостроти в умовах сьогодення. Слід зазначити, сучасному суспільству потрібні високоерудовані, висококомпетентні викладачі-професіонали із глибоким усвідомленням мети своєї діяльності, своїх професійних особливостей, вираженим прагненням до творчого пошуку, сформованими вміннями досконалого вирішення освітніх завдань, здатних до самопізнання, самореалізації й саморозвитку. Не виключенням є і викладачі хімії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті порушеної проблеми особливої значущості для нашого наукового пошуку набувають психолого-педагогічні дослідження, які здійснювали учені за такими напрямками:

– теоретико-методичні засади модернізації національної системи вищої освіти (В. Андрущенко, С. Гончаренко, О. Гура, В. Кремень, В. Луговий, Н. Ничкало, С. Сисоєва, Д. Супрун, М. Шеремет та ін.);

– формування та розвиток складових педагогічної майстерності (Є. Барбіна, І. Бех, В. Буряк, В. Гринова, І. Зязюн, Л. Крамущенко, І. Кривонос, О. Отич, В. Семиченко, В. Сухомлинський, Л. Сущенко, Т. Сущенко, Н. Тарасевич, В. Чернілевський та ін.);

– концептуальні основи модернізації системи педагогічної освіти з урахуванням інноваційних підходів і принципів освіти дорослих (Л. Даниленко, С. Калашнікова, Н. Клокар, Л. Лук'янова, В. Олійник, Л. Оліфіра, В. Сидоренко, М. Скрипник, Т. Сорочан та ін.);

– особливості професійного розвитку особистості в умовах євроінтеграційних процесів (О. Аніщенко, Г. Балл, М. Боришевський, І. Драч, О. Дубасенюк, В. Кремень, В. Рибалка, П. Саух, В. Свистун, Л. Хоружа, Є. Чернишова, В. Ягупов та ін.);

– удосконалення практичної підготовки майбутнього викладача у вищій школі й, зокрема, вчителя хімії (В. Арестенко, О. Астахов, А. Блажко, В. Богатиренко, Л. Величко, О. Винник, О. Дударко, Т. Івах, О. Івахенко, О. Максимов, О. Науменко, І. Новіцька, Л. Романишина, Н. Сидорчук, О. Ярошенко та ін.).

Мета статті – охарактеризувати особливості розвитку педагогічної майстерності майбутніх викладачів хімії у процесі професійної підготовки.

Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної, довідкової літератури, інформаційних ресурсів мережі Інтернет з подальшим узагальненням і систематизацією його результатів; порівняння й зіставлення наукових підходів, позицій вітчизняних і зарубіжних науковців за темою дослідження; причинно-наслідковий аналіз – для вивчення еволюції різних поглядів на проблему дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як нами зазначалося вище, нині виняткового значення набуває якісна професійно-педагогічна освіта, що має на меті підготувати майбутнього викладача, авторитет якого має пряму вплив на результати навчання.

Український дослідник В. Буряк переконливо доводить, що «викладач – це, перш за все, людина, індивід, особистість з усіма притаманними їй індивідуальними особливостями знань, досвіду, умінь, темпераменту, рис характеру, а його індивідуальні здібності визначають те, як він організовує свою професійну діяльність. Серед таких індивідуальних рис – швидкість мислення, обсяг, інтенсивність пам'яті, увага та ін.; ... усе без винятку певним чином впливає на професійну діяльність викладача та її успішне здійснення [1, с. 11].

За теорією дослідниці Т. Равчини, роль викладача вищої школи зараз набуває іншого сенсу у контексті філософії освіти порівняно з традиційною системою. Викладач знімає акцент із статистичних цілей, що пов'язані із змістом і якісним поясненням як підґрунтям викладання, та переносить на організацію процесу пізнання. Головне завдання викладача у цьому значенні – організувати процес, але не як підготовку навчальних матеріалів і викладання наукової інформації, а як застосування різноманітних видів навчально-пізнавальної діяльності, до яких залучений кожен студент, і в процесі яких він має змогу виконувати для себе наукові відкриття, доходити до самостійних висновків, набувати пізнавальний досвід. У сучасній психолого-педагогічній літературі виокремлюють різні дефініції викладача як організатора навчального процесу: менеджер, режисер, посередник, фасилітатор, психотерапевт. Незважаючи на певні відмінності у значеннях, ці поняття розглядають суть діяльності викладача в організації системи, процесу, в якому студенти мають змогу вільно й активно пізнавати, виробляти власне розуміння наукових теорій, особистісне бачення й вирішення професійних проблем тощо [2, с. 12].

Відповідно, одним із найважливіших завдань сучасної університетської освіти стає формування нового типу викладача хімії в умовах професійної підготовки з імперативною системою професійних якостей, що визначають успіх їхньої педагогічної діяльності. Систематизуючи всі вимоги до викладача, їх можна окреслити у професійному портреті. Сучасний викладач хімії це всебічно освічена, висококультурна особистість зі стійким сформованим науковим світоглядом, який досконало знає свій предмет, має ґрунтовні знання з педагогіки, психології та методики викладання, застосовує їх у своїй практичній роботі; має здібності до педагогічної роботи, які виявляються у педагогічній творчості, винахідливості при організації освітнього процесу з метою досягнення високих результатів. Його моральне обличчя відповідає принципам моралі й етики, має авторитет серед студентів; завжди працює над собою, прагнучи до самовдосконалення та саморозвитку.

Усі ці вимоги безпосередньо стосуються викладача, який веде заняття. Але з огляду на специфіку та характер університетських занять, В. Буряк виділяє педагогічні вимоги, дотримання яких, як він вважає, найбільшою мірою сприятимуть ефективності навчання здобувачів вищої освіти. До таких вимог віднесено ті, в яких відображено, ким має бути викладач:

- викладач – творча особистість (особистість, яка саморозвивається, генератор ідей);
- викладач – людина високої культури;
- викладач – носій духовно-моральних цінностей;
- викладач – науковий консультант та науковий керівник;
- викладач – організатор суб'єкт-суб'єктних відносин [1, с. 12].

Попередній аналіз освітньо-професійних про-

грам другого (магістерського) рівня вищої освіти, який став наступним кроком нашого дослідження, засвідчив, що в освітньому процесі університетів необхідним «каталізатором» формування педагогічної складової професійної готовності майбутніх викладачів хімії виступають такі дисципліни як «Педагогіка та психологія старшої та вищої школи», «Методика викладання у вищій школі», кількістю 3-4 кредити, завершуючи вивчення дисципліни заліком. На жаль, аналіз засвідчив, що у ЗВО для формування педагогічної складової в освітньому процесі не приділяється достатньої уваги, адже реалізується тільки один освітній компонент у межах професійної підготовки.

Як нами вже зазначалось, сьогодні постає нагальна потреба в професійній підготовці нової генерації висококомпетентних фахівців у галузі хімії та хімічної освіти, які б мали не тільки ґрунтовні знання, уміння, навички з дисциплін циклу професійної підготовки (на основі знань основних законів хімії, властивостей хімічних елементів та їх сполук, сучасних методів аналізу і синтезу матеріалів вміють передбачати властивості хімічних речовин, проводити хімічні наукові дослідження та трактувати їх результати), а також організовувати освітній процес з вивчення хімічних дисциплін у класах старшої профільної школи закладів загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти всіх рівнів акредитації, що обов'язково мають охоплювати опанування педагогікою та психологією.

Вельми актуальною нам виявляється потреба у створенні інтенційної моделі процесу педагогізації професійної підготовки майбутніх викладачів хімії через ампліфікацію логічно пов'язаних дисциплін навчального плану і насичення педагогічним змістом на підставі застосування креативно-рефлексивних методів та форм викладання. За таким умов головний суб'єкт навчання (майбутній викладач) стане активним учасником акмеорієнтованого процесу розвитку та саморозвитку, орієнтуючись на високі професійні досягнення, забезпечуючи самоорганізацію високого рівня фахової діяльності здобувачів на рефлексивній основі.

Отже, педагогічну майстерність майбутнього викладача хімії ми розглядатимемо як вияв його творчої активності, здатність до організації гуманоцентричного освітнього процесу, розвинених педагогічних здібностей.

Незаперечним є той факт, що навчальні заняття мають мотивувати, організувати й регулювати творчий процес розвитку студентів; аналізувати, продукувати технології творення та самотворення, створювати умови для актуалізації власних творчих ресурсів; бути пізнавальними, цікавими й креативними. Лише творча особистість може виховати творця. Творче становлення особистості, активізація її творчих здібностей відбувається через інтелектуальну співтворчість усіх учасників освітнього процесу.

На нашу думку, творчий викладач – це викладач із рисами винахідника, який намагається побудувати продуктивну діяльність студентської аудиторії, перетворення й актуалізацію їхнього творчого потенціалу, активізуючи при цьому ефективність процесу навчання. Зазначимо, що на даному етапі яскраво виражені такі прояви креативності здобувача, як: творчий пошук, абстрактне мислення, наполегливість, генерування ідей, гнучкість у пошуку нестандартних рішень, пошук асоціативних зв'язків, формулювання власних суджень тощо.

Тому такий викладач характеризується високою педагогічною культурою, для якого характерним є

раціоналізація прийомів, методів навчання й виховання, який працює в атмосфері безперервного творчого пошуку, експерименту, приймає нестандартні рішення; розвинена інтуїція, як і уява, народжує нові образи й знання; створення й перетворення образів та думок відбувається під контролем із матеріалів, що зберігаються в пам'яті; механізм інтуїції користується справжнім відображенням, повнотою властивостей та якостей, який працює автономно й на саморегуляції; мислення сутностями – це результат не пасивного процесу, а творчого мислення, що уявою відходить від сприйнятого та йде далі до нових форм, які відповідають дійсності та й тим самим сприяють осмисленню й розвитку.

Отже, підводячи підсумок вищепредставленому, можна стверджувати, що творчість викладача полягає в усвідомленні своєї індивідуальності; відчутті власної конгруентності на робочому місці; в нестандартних підходах до вирішення проблеми; зацікавленні студентів, їхньому захопленні, здатності повністю розкривати свої накопичені знання; продукуванні відкриттів за технологією висунення гіпотез і передбачень; виробленні навичок креативної поведінки як зразка для наслідування; опануванні власною евристикою; відсутності психозахисних перешкод у трансформації особистісних потенцій у професійній інтенції та ін.

Дуже важливого значення набуває проблема реалізації гуманістично-ціннісної компоненти освітнього процесу у вищій школі, особливостей системи особистісно-професійних якостей, професійно-моральної зрілості, необхідні для здійснення особистісно орієнтованої викладацької діяльності. Так, у межах змісту реалізації елементів педагогічної майстерності майбутніх викладачів хімії важливе місце посідає гуманоцентристська сутність їхньої культурологічної підготовки.

Відомий український психолог й методолог людинознавства Г. Балл у своєму науковому доробку «Система принципів раціогуманізму», спираючись на надбання як природничо-наукової, так і гуманітарної традиції, окреслює специфіку раціогуманізму – актуальної для сьогодення форми гуманістичного світогляду, яка ж до того має істотні методологічні імплікації. Дослідник характеризує систему принципів раціогуманізму, що охоплює: принципи раціогуманістичного світогляду (принципи взаємодії індивідуального чи групового суб'єкта з іншими суб'єктами зі світом; принципи взаємодії суб'єкта з іншими суб'єктами; принципи гуманістично зорієнтованої соціальної поведінки у сучасному світі); принципи раціогуманістичної методології людинознавства (загальні засади вказаної методології; засади обрання засобів людинознавчої наукової діяльності; основи використання і вдосконалення категорійно-поняттєвого апарату людинознавства) [3, с. 32].

За нашою гіпотезою, гуманоцентризм є квінтесенцією кращих якостей особистості духовного світу людини, що проявляється у соціальних відносинах: повага, справедливість, довіра, такт, щиросердність, співчутливість, доброта, делікатність та ін. Гуманізація процесу освіти означає повагу закладу освіти й викладачів до особистості студента, довіру до нього, прийняття його особистісних цілей, запитів, індивідуальних інтересів, його мрії, уподобання, ідеали. Принцип людяності орієнтує викладача на кращі, глибинні якості здобувача вищої освіти, коли педагог може стати близькою людиною, якій студент довірятиме свої сумніви, вагання, образи, пробуджуючи в людині людяність.

Вищевикладене надає можливість зробити ви-

сновок, що ідеї гуманістичної педагогіки мають охоплювати всіх без виключення, хто причетний до сучасної освіти. У відповідності до принципів гуманістичної педагогіки відбувається:

- головним орієнтиром виступає особистість студента – як найвища педагогічна цінність;
- система побудови взаємосприятливих, доброзичливих, гармонійних людських відносин, основу яких складатиме порядність, людяність, рівність, справедливість;
- створення гуманно орієнтованого розвивального середовища з метою розкриття й розвитку здібностей, обдарувань особистості, для її повноцінного життя, для її самовизначення;
- розвиток гуманістичного мислення як надзавдання у повсякденній педагогічній роботі;
- повага до вихованця, до його поглядів, переконань і рішень, до його свободи і гідності;
- орієнтація на найвищі морально-духовні досягнення особистості студента (реальні та потенційні);
- розширення й збагачення діалогової особистості здобувача вищої освіти, здатної до дії, вирішення завдань з позицій власного сумління, відповідальності за свою професійну готовність до процесу самореалізації та самовдосконалення;
- креативна спрямованість освітнього процесу, що ґрунтується на взаємній повазі та емоційному контакті;
- перехід від регламентовано-контрольованих способів організації освітнього процесу до активно-розвивальних за умов переконливої комунікації;
- формування відносин співробітництва між усіма учасниками освітнього процесу як рівноправних учасників спілкування, зумовлюючи взаєморозкриття, особистісне взаємозбагачення та взаємопроникнення людей, які спілкуються.

Третім елементом у структурі педагогічної майстерності є здібності до педагогічної діяльності. Досліджуючи проблему формування педагогічних здібностей, ми переконалися, що викладач для успішного здійснення своєї мети повинен володіти високим рівнем сформованості моралі, гуманістичною спрямованістю, професійною компетентністю й педагогічними здібностями, що забезпечують швидкість самовдосконалення. Тому існують різні схеми структур і підструктур педагогічних здібностей. Нами виокремлено наступні здібності до педагогічної діяльності: особистісні, дидактичні, академічні, конструктивні, перцептивні, мовленнєві, організаційні, прогностичні. Таким чином, у сучасній педагогіці, психології існують різні уявлення про компонентний склад педагогічних здібностей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, на основі аналізу наукових джерел з досліджуваної проблеми визначено, що рівень педагогічної майстерності майбутнього викладача хімії є показником професіоналізму його діяльності. Педагогічну майстерність майбутнього викладача хімії ми розглядаємо як вияв його творчої активності, здатність до організації гуманоцентристського освітнього процесу, сформованість педагогічних здібностей. Доведено, що гуманоцентризм є системою взаємосприятливих, гармонійних, доброзичливих людських відносин, основу яких складає людяність, порядність, справедливість, а розвиток гуманістичного мислення в освітньому середовищі є сучасною фундаментальною парадигмою педагогічної діяльності, що потребує концептуальної розвиненості. За результатами дослідження встановлено: сучасний викладач хімії закладу вищої освіти – це педагог за покликанням, високоосвічений, висококомпетент-

ний фахівець; носій високої духовної культури; відкритий до нових контактів, який зберігає емоційний самоконтроль у процесі спілкування; відчуває соціально-моральну відповідальність за свої дії; ця особистість націлена на результат, володіючи механізмами саморегуляції, самооблізації й самоорганізації,

що й забезпечують його успіх у повсякденній роботі. Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у здійсненні узагальнення й систематизації поглядів науковців на проблему розвитку професіоналізму майбутніх викладачів вищої школи у вимірах зарубіжної думки.

Список використаної літератури

1. Буряк В. Викладач університету: вимоги до особистісних і професійних рис. *Вища школа*. 2010. № 3–4. С. 11–35.
2. Равчина Т. Діяльність викладача вищої школи в контексті сучасної філософії освіти. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2009. Вип. 25. Ч. 3. С. 11–22.
3. Балл Г. Система принципів раціогуманізму. *Психологія і суспільство*. 2011. № 4. С. 16–32.

References

1. Buriak, V. (2010). Vykladach universytetu: vymohy do osobystisnykh i profesiinykh rys [University teacher: requirements for personal and professional traits]. *High school*, 3–4, 11–35. [in Ukrainian].
2. Ravchyna, T. (2009). Diialnist vykladacha vyshchoi shkoly v konteksti suchasnoi filosofii osvity [Activity of a higher school teacher in the context of modern philosophy of education]. *Bulletin of Lviv University. Pedagogical series*, 25, part 3, 11–22. [in Ukrainian].
3. Ball, H. (2011). Systema pryntsyviv ratsiohumanizmu [System of principles of rational humanism]. *Psychology and society*, 4, 16–32. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 01.10.2022 р.
Стаття прийнята до друку 05.10.2022 р.

Rudchenko Victoriia

PhD Student

Department of Pre-school and Primary School Education
Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine

VECTORS OF DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL SKILLS OF FUTURE CHEMISTRY TEACHERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

Abstract. The purpose of the article is to characterize the peculiarities of the development of pedagogical skills of future chemistry teachers in the process of professional training. Research methods applied: analysis of psychological and pedagogical literature with further generalization and systematization of its results; comparison of scientific approaches, positions of domestic and foreign scientists on the topic of research. The professional portrait is of the following – a highly cultured individual with a stable formed scientific outlook, who knows a subject perfectly, has a thorough knowledge of pedagogy, psychology and methodology of teaching, applies them in his practical work; has abilities to pedagogical work, which are manifested in pedagogical creativity, ingenuity in the organization of the education process in order to achieve high results. The article emphasizes the pedagogy of professional training for future chemistry teachers through the amplification of logically related disciplines of curriculum and saturation with pedagogical content on the basis of application of creative and reflective methods and forms of teaching. The pedagogical skills of the future chemistry teachers: displays of creative activity, the ability to organize humanocentric educational process, developed pedagogical skills. Ideas of humanistic pedagogy should cover everyone, without exception, who is involved in modern education. In accordance with the principles of humanistic pedagogy take place: a system of building mutually favorable, benevolent, harmonious human relations; creating a humanely oriented developmental environment with the goal of disclosure and development of abilities, talents of the individual, for student's whole life; the development of humanistic thinking as a super task in daily pedagogical work; creative orientation of educational process based on mutual respect and emotional contact.

Key words: pedagogical skills, future teacher of chemistry, pedagogical creativity, dialogical interaction, humanistic orientation, professional training.